

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 324:352.07](477.53)"2015"

ОСОБЛИВОСТІ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ 2015 РОКУ НА ПОЛТАВЩИНІ

П. В. Ворона,

*доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту,
Національна академія державного управління при Президентові України*

У статті розглянуто характерні особливості виборчого процесу в Полтавській області, яка геополітично відіграє одну з ключових ролей у становленні української державності серед інших регіонів. Розкриваються соціально-політологічні й статистичні особливості проведення виборів в області та роль у цьому процесі місцевих осередків політичних партій, громадських рухів. Аналізуються хід та результати виборчого процесу, склад депутатського корпусу обласної ради 2015 р. Відслідковується еволюція партійної участі у місцевих виборах. Висловлено пропозиції щодо вдосконалення правових механізмів забезпечення волевиявлення виборців до чинного законодавства на місцевих виборах та вказано на подібність виборчих технологій під час проведення місцевих і парламентських виборів.

Ключові слова: політичні партії, виборці, місцеві вибори, змішана система виборів, виборчі списки місцевих організацій політичних партій, депутат місцевої ради, місцеве самоврядування, область.

P. V. Vorona,

*Doctor of Sciences in Public Administration associate professor,
Professor of the Parliamentarism and Political Management Department,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*

FEATURES OF LOCAL ELECTIONS 2015 YEAR ON POLTAVA REGION

In the article the characteristics of the electoral process in Poltava region is geopolitically plays a key role in the development of Ukrainian statehood among other regions. Disclosed socio-political science and statistical features of elections in the region and the role in this process of political parties, public movements. We analyze the electoral process, parliament as the Regional Council in 2015 traced the evolution of the party to participate in local elections. Been proposals to improve legal mechanisms aimed at ensuring the will of voters to the current law on local elections and given the similarity of electoral technologies during local and parliamentary elections.

Key words: political parties, voters, local elections, the mixed electoral system, electoral lists of local organizations of political parties, deputies of local councils, local government, area.

П. В. Ворона,

*доктор наук государственного управления, доцент, профессор кафедры
парламентаризма и политического менеджмента,
Национальная академия государственного управления при Президенте Украины*

ОСОБЕННОСТИ МЕСТНЫХ ВЫБОРОВ 2015 ГОДА НА ПОЛТАВЩИНЕ

В статье рассмотрены характерные особенности избирательного процесса в Полтавской области, которая геополитически играет одну из ключевых ролей в становлении украинской государственности среди других регионов. Раскрываются социально-политологические и статистические особенности проведения выборов в области и роль в этом процессе местных организаций политических партий, общественных движений. Анализируется ход избирательных процессов, состав депутатского корпуса областного совета 2015 г. Отслеживается эволюция партийного участия в местных выборах. Высказаны предложения по совершенствованию механизмов обеспечения волеизъявления избирателей действующего законодательства на местных выборах и указано на сходство избирательных технологий при проведении местных и парламентских выборов.

Ключевые слова: политические партии, избиратели, местные выборы, смешанная избирательная система, избирательные списки местных организаций политических партий, депутат местного совета, местное самоуправление, область.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Місцеві вибори як єдиний механізм формування місцевих демократій

у незалежній Україні перебувають під пильною увагою як науковців, так і практиків, адже кожні наступні місцеві вибори проходять за "новими правилами". Справжні свобода і демократія іс-

© Ворона П. В., 2016

нують там, де владні повноваження центру максимально передано на рівень місцевого самоврядування і там енергія місцевих територіальних громад реалізується шляхом активної їх участі в місцевій демократії. У демократичних суспільствах це, як правило, здійснюється через осередки політичних партій та громадських організацій. На основі їхніх ініціатив, пропозицій та партійних програм й формується місцева політика [2]. Від рівня розвитку політичної системи на місця значною мірою залежить і об'єктивність забезпечення волевиявлення мешканців територіальних громад – наскільки результати місцевих виборів відповідають електоральним настроям громадян.

Процес формування демократичного суспільства є складним і суперечливим. На теренах України він проходить не одноманітно, що залежить від багатьох факторів демократичного становлення. Серед факторів становлення виділимо: особливості історичного минулого та досвід економічного господарювання краю, риси соціально-економічного розвитку території регіону, етнічні особливості, вплив зовнішніх факторів тощо. Є пряма залежність у розвитку демократичних процесів від механізмів та процедури проведення як місцевих, так і парламентських виборів – наскільки виборче законодавство дає змогу виборцям розібратися у великому розмаїтті політичних партій та кандидатів. Чим простіше виборча система і процедури підрахунку результату волевиявлення, тим легше і доступніше виборцеві продемонструвати свою довіру кандидатам та політичні симпатії. Проте й вони можуть бути викривлені за умов недосконалої виборчої процедури, на що неодноразово звертають увагу як практики організації виборчого процесу та учасники виборів, так і політики й науковці [9; 12; 18].

Полтавщина в геополітичному відношенні є серцевиною Української держави. Дуже багато суспільно-політичних процесів, що відбуваються в країні, позиціонуються й оцінюються з позиції полтавського виборця. Як правило, саме на Полтавщині ми маємо приблизно середньостатистичні показники під час парламентських виборів, тут яскраво виокремлюється середньоукраїнський рівень протестних чи схвальних електоральних настроїв. Тому тенденції електоральних еволюцій полтавського виборця є характерними і для України в цілому. Вони є свого роду індикативними для всієї території країни. Можна сказати так: регіональні виборчі особливості Полтавщини є майже середньостатистичними або прогнозними для українського суспільства.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Складовою механізмом здійснення влади народом є встановлені законодавцем виборчі системи, зміст яких має значення для характеру відповідного представницького мандата та особливостей функціонування інституту конституційної відповідальності в системі представницьких органів. Виборчі системи та особливості місцевих виборів досліджували О.В.Батанов (муніципальні виборчі системи в зарубіжних країнах) [1], І.А.Галіахметов (інституціоналізація місцевого виборчого процесу) [3], О.О.Галус (форми безпосереднього народовладдя) [4], В.А.Гошовська, В.В.Зелюк, Ю.Б.Ключковський (всеукраїнські й регіональні особливості парламентських виборів та лідерство), А.П.Магера (виборче законодавство) [9], Р.М.Максакова, О.В.Марцеляк, Р.П.Марчук (особливості організації місцевих та парламентських виборів) [10–13], А.О.Селиванов, П.Б.Стецюк (удосконалення виборчого законодавства) [15; 16], Ю.О.Хромова, Ю.С.Шемшученко (питання державного управління виборчого процесу) [17; 18].

На думку І.А.Галіахметова, “нині система виборчого законодавства про місцеві вибори являє собою складне й суперечливе явище” [3, с. 58]. Він розглядає місцеві вибори як “муніципальний виборчий процес”, як форму “прямого волевиявлення жителів села, селища або міста, що утворюють певну територіальну громаду в межах однієї (певної) адміністративно-територіальної одиниці загалом або в її частині (округів), що здійснюється згідно з Конституцією України, законами України, а іноді статутами територіальних громад, з метою формування виборних органів місцевого самоврядування та (або) наділення повноваженнями виборних посадових осіб місцевого самоврядування” [3, с. 58].

Більшість дослідників переконані в тому, що виборчі механізми формування органів місцевого самоврядування мають перебувати в постійній динаміці, а процес удосконалення виборчих процедур є безперервним.

Формулювання мети дослідження. Метою цієї статті є вивчення та аналіз особливостей місцевих виборів, що відбулися на Полтавщині в 2015 р. На прикладі Полтавщини ми маємо за мету провести аналіз електоральних симпатій і еволюцію українського виборця, виокремити й узагальнити її особливості та залежність від типу виборчої системи.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Відповідно до нового виборчого законо-

давства – Закону України “Про місцеві вибори” – вибори до місцевих рад в Україні проходили за відкритими партійними списками. “Вибори депутатів Верховної Ради АР Крим, обласних, районних, міських, районних у містах рад проводяться за пропорційною виборчою системою в багатомандатному виборчому окрузі за виборчими списками місцевих організацій політичних партій (далі – виборчі списки) із закріпленням кандидатів за територіальними виборчими округами, на які поділяється багатомандатний виборчий округ, що збігається з територією відповідно АР Крим, області, району, району в місті, територією міста згідно з існуючим адміністративно-територіальним устроєм або територією утвореної відповідно до Закону України “Про добровільне об’єднання територіальних громад” об’єднаної міської територіальної громади” [6; 7].

Головна роль у виборчому процесі була відведена як політичним партіям, так і особистостям, які їх представляли, адже сумарний рейтинг кожного з кандидатів формувал загальний рейтинг партії на виборах до обласної, районної чи міської рад. Тому часто виборчі перегони зводилися до того, яка політична сила змогла залучити найбільш рейтингових кандидатів на виборчі округи і провести їх рекламу та довести до кожного виборця інформацію про належність їх до відповідної політичної сили. Здебільшого під час електорального вибору питання політичної ідеології стояло на другому плані – в основному відіграла роль особистості кандидата та прихильності політичної сили або харизматичності її лідера (П.Порошенко, Ю.Тимошенко, О.Ляшко, С.Каплін та ін.). Ідеологічні відмінності серед більшості провідних українських партій виокремити майже неможливо або вони будуть малосуттєві. Певне відображення в електоральних симпатіях мали положення політичних програм – “партійних обіцянок”. Часто це виражалось різною мірою примітивного популізму та критиканства. Значну, провідну роль при цьому відіграла фінансова спроможність політичних сил на “розкрутку” як самого брэнда політичної сили, так й окремих її представників. Фінанси, крім того, що використовувалися на рекламу партій та окремих кандидатів, використовувалися ще й на пряму чи непряму підкуп виборців, у тому числі і на “добрі справи” під час виборчої кампанії, бюджетні інвестиції (субвенції) чи їх обіцянки до/після волевиявлення.

На місцевих виборах 2015 р. виборча картина в регіоні отримала інше забарвлення, ніж на виборах 2010 р., де переважну більшість мали Пар-

тія регіонів та її сателіти (КПУ, Совесть України, СПУ). На це була низка причин. По перше: була відсутня монополія на провладну партію – між собою конкурували партії – учасники Майдану Гідності та інші демократичні сили, в тому числі і новоутворені (ПП “Відродження”, Партія простих людей С.Капліна тощо). Уперше на виборчий старт не вийшла заборонена КПУ. ПР розклалася на кілька ідеологічно споріднених структур. Така ситуація унеможливила використання адмінресурсу. Хоча все ж рецидиви адміністративного тиску (особливо на бюджетні, комунальні структури) залишилися. По-друге: вибори проходили за іншим законодавством. Виборчі округи формувалися пропорційно чисельності населення районів і міст, а не рівно пропорційно від кожної адміністративно-територіальної одиниці (по 2 депутати) як це було на попередніх виборах (2010 р.).

Явка на місцевих виборах в Україні 2015 р. стала вже “традиційно європейською” і досягає ледь 50%. По Україні цей показник становив 46,61%, а на Полтавщині – 48,99% (це 11-те місце в Україні). Загалом по Україні показник явки на вибори змінюється з 31,65% (Донецька область) та 37,41% (Херсонська область) до 56,48% (Тернопільська область).

На виборах до Полтавської обласної ради (склад 84 депутати) електоральні вподобання краян розподілилися таким чином: партія “Блок Петра Порошенка “Солідарність” – 15,84% (15 депутатів), ВО “Батьківщина” – 13,67% (13 депутатів), Радикальна партія Олега Ляшка – 8,56% (8 депутатів), ПП “Українське об’єднання патріотів – Укроб” – 8,44% (8 депутатів), ПП простих людей Сергія Капліна – 8,12% (8 депутатів), ВО “Свобода” – 7,31% (7 депутатів), Аграрна партія України – 7,13 % (7 депутатів), ПП Рідне місто – 7,01% (6 депутатів), ПП “Опозиційний блок” – 6,20% (6 депутатів), ПП “Відродження” – 6,13% (6 депутатів). Інші партії не подолали п’ятивідсотковий рубіж: ПП “Об’єднання Самопоміч” – 4,45%, ПП “Совесть України” – 2,54%, ПП “Нова держава” – 1,16%, партійна організація Української партії честі, боротьби з корупцією та організованою злочинністю – 1,10%, ПП “Наш край” – 0,94%, ПП “Сила людей” – 0,91%, ПП Соціалісти – 0,48%. Усього у виборах до Полтавської обласної ради взяло участь 17 політичних партій. Велику роль у формуванні кількості учасників виборів відіграла грошова застава, яку мали заплатити політичні партії за участь у виборах [8].

Відповідно до результатів виборів більшість новообраних депутатів – позапартійні (44 з 84).

Як приклад, з 15 депутатів фракції партії “Блок Петра Порошенка “Солидарність” лише 3 є членами партії, а найбільше у ВО “Свобода” 5 членів партії із 7 членів фракції. Гендерна квота, закріплена у виборчому законодавстві, виявилась недовою, а механізм її дії не відпрацьований – адже з 84 депутатів жінок виявилось лише 12, а 30% гендерна квота з 84 депутатів становить – 25 депутатів. Тому варто законодавцю або вилучити з виборчого закону цю правову норму, або відпрацювати механізм її дотримання. Для цього потрібно вдосконалити норму визначення обраних депутатів з урахуванням квоти. Лише 5 депутатів з 84 не мають вищої освіти. Достатньо “зрілий” віковий склад обласної ради (рис. 1).

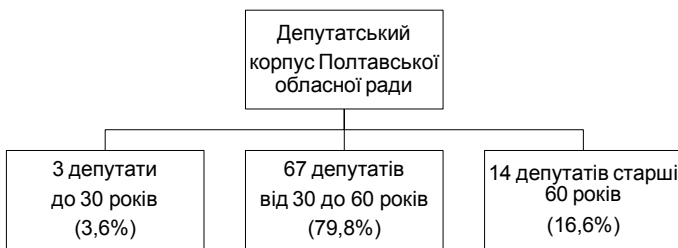

Рис. 1. Вікова структура Полтавської обласної ради

Полтавська область має яскраво виражену аграрно-промислову спеціалізацію в економічному розвитку, тому і склад депутатського корпусу по соціальній структурі має теж свою специфіку. Більшість депутатів зайняті у сфері аграрного бізнесу й обслуговуванні соціальної інфраструктури сіл та селищ. Із 84 депутатів обласної ради 24 депутати є представниками агропромислового комплексу (рис. 2).

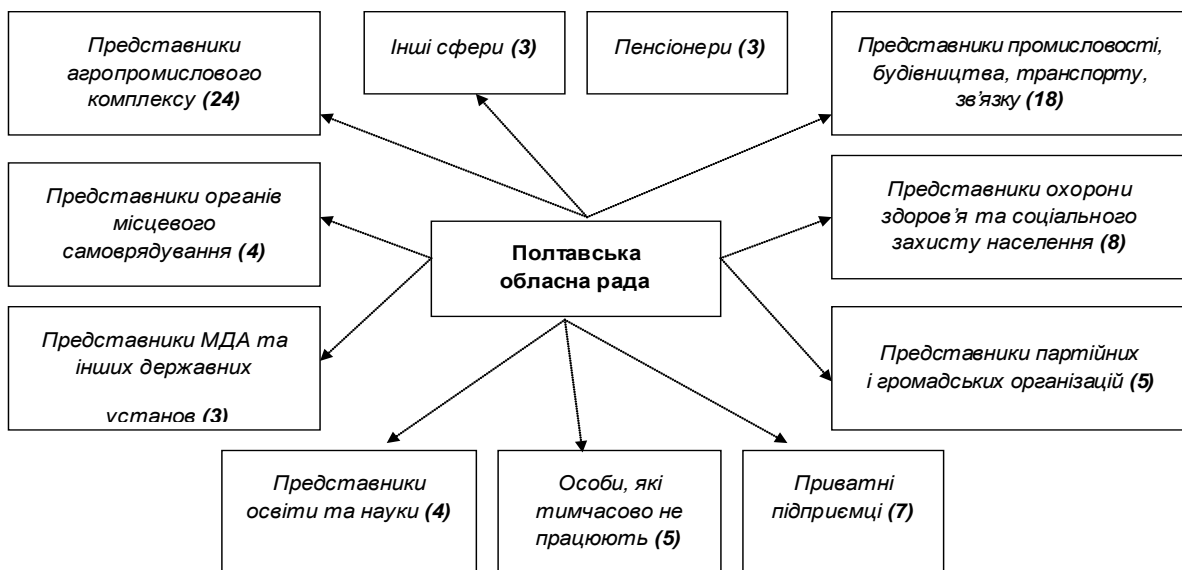

Рис. 2. Фахова структура депутатського корпусу Полтавської обласної ради

Фактично соціальний зріз депутатського корпусу обласної ради є спрощеною моделлю електоральних уподобань виборців Полтавщини відповідно до фахової належності депутатів. На наше переконання, понад 60% його складу є представниками середнього класу.

Загалом на Полтавщині, за підсумками виборів 25 жовтня 2015 р., до складу обласної, районних, міських, районних у містах рад (де вибори проводилися за відкритими партійними списками) обрано 1378 депутатів від 22 обласних партійних осередків. До першої десятки лідерів увійшли: партія “Блок Петра Порошенка “Солидарність” (247 депутатів), ВО “Батьківщина” (241 депутат), ПП простих людей Сергія Капліна (126 депутатів), Аграрна партія України (119 депутатів), ПП Рідне місто (119 депутатів), Радикальна партія Олега Ляшка (107 депутатів), ПП “Українське об’єднання патріотів – Укроб” (104 депутати), ПП “Відродження” (95 депутатів), ВО “Свобода” (81 депутат), ПП “Опозиційний блок” (52 депутати) [4].

Інші партії, що не подолали п’ятивідсотковий рубіж на виборах до обласної ради, але подолали його на виборах до деяких районних і міських рад, отримали такі результати: ПП “Совість України” (23 депутати), ПП “Об’єднання Самопоміч” (14 депутатів), ПП Соціалісти ПП (14 депутатів), ПП “Наш край” (10 депутатів), ПП “Поруч” (7 депутатів), ВО “Тромеда” (3 депутати), “Українська республіканська партія” (3 депутати), ПП “Нова держава” (3 депутати), ПП “Сила людей” (3 депутати), ПП “Громадянська позиція” (3 депутати), Партія ве-

теранів Афганістану (2 депутати), ПП “Козацька Українська Партія” (2 депутати). Головна особливість проходження цих партій до окремих рад – це присутність у їх списках знаних, авторитетних у цих місцевостях осіб. До речі, присутністю осіб, що не мали достатньої впізнаваності й авторитету серед мешканців громад у цих списках, можна пояснити й непроходження до окремих місцевих рад відомих партійних брендів.

Політична палітра районних рад надзвичайно строката. З огляду на чисельність складу районних і міських рад від 42 до 26 депутатів – чисельність партійного представництва змінюється в межах 4–10 партійних фракцій. На нашу думку, така партійна “розгалуженість” пояснюється впливовістю партійних осередків, рівнем їх структури у населених пунктах, впливом їх представників. Хоча, вважаємо, чим більше партій представлено в місцевих радах, тим повніше представлено політичні вподобання територіальних громад, їх мешканців.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Нові склади обласної ради та районних рад Полтавщини засвідчили те, що місцеві вибори фактично пройшли без достатньо відчутного втручання адміністративного ресурсу. Як виняток можна назвати лише обласний центр, де виконавча влада намагалась впливати на хід виборів міського голови. У жодній з рад провладна партія (БПП) не отримала чисельного домінування в їх складі. Політична палітра місцевих рад Полтавщини засвідчила позитивну динаміку процесу демократизації, формування правової та

політичної культур, децентралізації суспільства й утвердження європейських цінностей та світоглядних переконань жителів області.

Якщо вибори 2010 р. оновили на дві третини депутатський корпус обласної ради VI скликання, то вже склад обласної ради VII скликання оновився на 83%, що свідчить про радикальну зміну регіональної еліти. Відступає в небуття панування в регіоні пострадянської комуністичної та комсомольських еліт, що вирізнялися винятковою єдністю. Нині більшість за партіями проукраїнської орієнтації. Однак сьогодні гостро стоїть питання: чи зуміють вони перейти від позицій виборчої конкуренції до поствиборчої консолідації задля розвитку регіону? Адже більшість (коаліція) в раді офіційно не сформована і не оголошена. Виникає занепокоєння і “масова міграція” у виборну владу, на керівні посади представників бізнесових кіл.

До складу ради нового VII скликання ввійшло більше молоді й, що особливо важливо, представників малого та середнього бізнесу (середнього класу) – це сприятиме укріпленню позицій побудови сприятливих умов для розвитку бізнесової ініціативи, залучення інвестицій та розбудови громадянського суспільства, основою якого і є предстаники цих сфер.

Подальші дослідження варто націлити на аналіз поствиборчого періоду спрацювання політичних партій у місцевих органах влади за нових політичних реалій державного будівництва в процесі децентралізації країни. Варто провести подібні дослідження по всіх регіонах країни.

Список використаних джерел

1. Батанов О. В. Місцеві вибори та муніципальні виборчі системи в зарубіжних країнах: досвід для України / О. В. Батанов // Управління сучасним містом : наук. практ. журн. – Київ : ВПЦ АМУ, 2001. – № 7–9. – С. 89–95.
2. Ворона П. В. Партії, вибори, місцеве самоврядування: електоральний зріз уподобань виборців Полтавщини / П. В. Ворона. – Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2007. – 144 с. – (Серія “Досвід державотворення”).
3. Галіахметов І. А. Інституціоналізація муніципального (місцевого) виборчого процесу: теоретико-правовий аспект / І. А. Галіахметов // Вісн. ЦВК. – Київ, 2015. – № 1. – С. 56–61.
4. Галус О. О. Форми безпосереднього народовладдя в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Галус О. О. – Київ, 2012.
5. Довгошей А. Цікаві факти і миттєвості першої сесії депутатів облради VI скликання [Електронний ресурс] / А. Довгошей // Інтернет-видання

References

1. Batanov O. V. Mistsevi vybory ta munitsypalni vyborchi systemy v zarubizhnykh krainakh: dosvid dlia Ukrainy / O. V. Batanov // Upravlinnia suchasnym mistom : nauk. prakt. zhurn. – Kyiv : VPTs AMU, 2001. – №7 – 9. – P. 89–95. [Local elections and municipal electoral systems in foreign states: experience for Ukraine].
2. Vorona P. V. Partii, vybory, mistseve samovriaduvannya [Tekst]: eklektoralnyi zriz upodoban vybortsiv Poltavshchyny / P. V. Vorona. – Kh. : Vyd-vo KharRI NADU “Mahistr”, 2007. – 144 p. – (Seria “Dosvid derzhavotvorennia”). [Parties, elections, local self-government].
3. Haliakhmetov I. A. Instytutsionalizatsiia munitsypalnoho (mistsevoho) vyborchoho protsesu: teoretyko-pravovyi aspekt / I. A. Haliakhmetov // Visnyk TsVK – Kyiv, 2015. – №1. – p. 56–61. [Institutionalization of municipal (local) election process: theoretical and legal aspects].
4. Halus O. O. Formy bezposerednoho narodovladdia v Ukraini: dysertatsiia kand. yuryd. nauk: 12.00.02 / NAN Ukrainy; Instytut derzhavy i prava im. V.M.Koretskoho. – K., 2012. [Forms of direct grassroots democracy in Ukraine: thesis research of candidate of legal sciences].
5. Dovhoshei A. Tsikavi fakty i myttievosti pershoi sesii deputativ obrady VI sklykannia. Internet-vydannia “Poltavshchyna”.

- “Полтавщина”. – Режим доступу: <http://poltava.to/photo/241/4607>.
6. Про місцеві вибори [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/595-19>.
 7. Про добровільне об'єднання територіальних громад [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
 8. Кандидати, що обрані депутатами місцевих рад. Центральна виборча комісія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/PVM002?PT001F01=100&pt00_t001f01=100.
 9. Магера А. П. “Новий закон про місцеві вибори обмежує самоврядування”: заступник голови Центрвиборчкому розповів, за якими правилами пройдуть місцеві вибори і які ризики вони несуть Україні / Інтерв'ю вела В. Кондратова // Юрид. вісн. України. – 2015. – № 31–32. – С. 6.
 10. Максакова Р. М. Вибори до органів місцевого самоврядування: проблеми теорії і практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Максакова Р. М. – Київ, 2003.
 11. Марцеляк О. В. Конституційна реформа і модернізація виборчої системи України в контексті світового досвіду / О. В. Марцеляк // Віче. – 2015. – № 16. – С. 8–12.
 12. Марчук Р. П. Основи виборчого права / Р. П. Марчук // Основи вітчизняного парламентаризму : підруч. для студ. вищ. навч. закл. : у 2 т. / за заг. ред. В. А. Гошовської. – Київ : НАДУ, 2011. – Т. 1. – С. 139–190.
 13. Марчук Р. П. Реформування виборчого законодавства України / Р. П. Марчук // Інновації в державному управлінні: системна інтеграція освіти, науки, практики : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 27 трав. 2011 р.) : у 2 т. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, С. В. Загороднюка. – Київ : НАДУ, 2011. – Т. 2. – С. 363–364.
 14. Полтавська обласна рада. Результати виборів 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2010/wp001>.
 15. Селиванов А. О. Нові моделі децентралізації компетенції територіальних органів і нові підходи до виборчої системи / А. О. Селиванов // Віче. – 2015. – № 16. – С. 8–12.
 16. Стецюк П. Б. Удосконалення виборчого законодавства: проблема конституційності / П. Б. Стецюк // Віче. – 2015. – № 16. – С. 24–26.
 17. Хромова Ю. О. Теоретичні питання державного управління виборчого процесу в сучасній Україні / Ю. О. Хромова // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2009. – Вип. 4 (27). – С. 110–115.
 18. Шемшученко Ю. С. Конституція і виборчий процес в Україні / Ю. С. Шемшученко // Віче. – 2015. – № 16. – С. 26–29.
 - Rezhym dostupu: <http://poltava.to/photo/241/4607>. [Interesting facts and moments of the first session of deputies of the regional council of VI convocation].
 6. Zakon Ukrainy “Pro mistsevi vybory”. Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/595-19>. [The Law of Ukraine “On Local Elections”].
 7. Zakon Ukrainy “Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad”. Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19>. [The Law of Ukraine “On voluntary unification of territorial communities”].
 8. Kandydaty, shcho obrani deputatamy mistsevykh rad. Tsentralna vyborcha komisiia. Rezhym dostupu: http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/PVM002?PT001F01=100&pt00_t001f01=100. [Candidates elected to be members of local councils. The Central Election Commission].
 9. Mahera A. P. “Novyi zakon pro mistsevi vybory obmezhuie samovriaduvannia”: zastupnyk holovy Tsentryvborchkomu rozpoviv, za yakymy pravylamy prouid mistsevi vybory i yakii ryzyky vony nesut Ukraini / Interv'iu vela V. Kondratova / A. Mahera // Yuryd. visn. Ukrainy. – 2015. – № 31-32. – p. 6. [“New Law on local elections limits self-government”, Deputy Chairman of the Central Election Commission explained according to what rules local elections would be conducted and the risks, which they would imply in Ukraine].
 10. Maksakova R. M. Vybory do orhaniv mistsevoho samovriaduvannia: problemy teorii i praktyky: dysertatsiia kand. yuryd. nauk: 12.00.02 / NAN Ukrainy; Instytut derzhavy i prava im. V.M.Koretskoho. – K., 2003. [Local elections: problems of theory and practice: thesis research of candidate of legal sciences].
 11. Martseliak O. V. Konstytutsiina reforma i modernizatsiia vyborchoi systemy Ukrainy v konteksti svitovoho dosvidu / O. V. Martseliak // Viche. – 2015. – № 16. – P. 8-12. [Constitutional reform and modernization of the electoral system in Ukraine within the framework of international experience].
 12. Marchuk R. P. Osnovy vyborchoho prava / R.P.Marchuk // Osnovy vitchyznianoho parlamentaryzmu : pidruch. dia stud. vyshch. navch. zakl.: u 2 t. / za zah. red. V.A.Hoshovskoi. – K.: NADU, 2011. – Vol. 1. – P. 139–190. [The fundamentals of electoral law].
 13. Marchuk R. P. Reformuvannia vyborchoho zakonodavstva Ukrainy / R.P.Marchuk // Innovatsii v derzhavnomu upravlinni: systemna intehratsiia osvity, nauky, praktyky: materialy nauk.-prakt. konf. za mizhnar. uchastiu (Kyiv, 27 trav. 2011 r.): u 2 t. / za zah. red. Yu.V.Kovbasiuka, V.P.Troshchynskoho, S.V.Zahorod-niuka. – K. : NADU, 2011. – Vol. 2. – P. 363–364. [The reform of electoral legislation in Ukraine].
 14. Poltavaska oblasna rada. Rezultaty vyboriv 2010 roku. Rezhym dostupu: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vm2010/wp001>. [Poltava regional council. 2010 election results].
 15. Selyvanov A. O. Novi modeli detsentralizatsii kompetentsii terytorialnykh orhaniv i novi pidkhody do vyborchoi systemy / A. O. Selyvanov // Viche. – 2015. – № 16. – P. 8-12. [New models of decentralization of the scope of functions of territorial authorities and new approaches to the electoral system].
 16. Stetsiuk P. B. Udokonalennia vyborchoho zakonodavstva: problema konstytutsiinosti / P. B. Stetsiuk // Viche. – 2015. – № 16. – P. 24-26. [The improvement of electoral legislation: the problem of constitutionality].
 17. Khromova Yu. O. Teoretychni pytannia derzhavnoho rehuliuвання vyborchoho protsesu v suchasni Ukraini / Yu. O. Khromova // Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia: zb. nauk. prats – Kharkiv : Vyd-vo KharPI NADU “Mahistr”, 2009. – Issue 4 (27) – P. 110–115. [Theoretical issues of government regulation of the election process in present-day Ukraine].
 18. Shemshuchenko Yu. S. Konstytutsiia i vyborchyi protses v Ukraini / Yu. S. Shemshuchenko // Viche. – 2015. – № 16. – P. 26-29. [The Constitution and the election process in Ukraine].